

МАНАЙ ХҮДӨӨ АЖАХЫН БУХЫ БАЛБАРИНУУДЫЕ ХҮГЖӨӨЛГЭДЭ ШЭНЭ ТУЙЛАЛТАНУУДААР 1970 ОНИИЕ ТЭМДЭГЛЭХЫЕНЬ КОЛХОЗ, СОВХОЗУУДАЙ АЖАЛШАДЫЕ, ПАРТИЙНА, СОВЕТСКЭ, ПРОФСОЮЗНА БОЛОН КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИНУУДЫЕ ПАРТИЙН ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕТ УРЯАЛНА. ЭНЭЭНДЭ МАНАЙ ПЛЕНУМЭЙ БАТАЛАН АБАХА ШИИДХЭБЭРИНҮҮД БАЙНААР НҮЛӨӨЛХЭ БАЙХА.

(КПСС-эй ЦК-гай июлиин (1970 он) Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. БРЕЖНЕВЭЙ хэлээн үзэхөө)

БУРЯД ҮНЭН

КПСС-эй Бурядай обкомой, Бурядай АССР-эй Верховно Советэй, Министруудэй Советэй орган

Советскэ Союзай Коммунист партиин Центральна Комитедэй Пленум тухай ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

1970 ОНОЙ ИЮЛИИН 13-ДА СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИСТ ПАРТИИН ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ БОЛОБО.

ПЛЕНУМ КПСС-ЭЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ХХIV СЪЕЗД ЗАРЛАХА ТУХАЙ АСУУДАЛ ХАРАЖА ҮЗЭХЭН БАЙНА.

ЭНЭ АСУУДАЛААР ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ КПСС-ЭЙ ЦК-ГАЙ ГЕНЕРАЛЬНА СЕКРЕТАРЬ НҮХЭР Л. И. БРЕЖНЕВ ЭЛИДХЭЛ ХЭБЭ.

ЦК-ГАЙ ПЛЕНУМ ЗОХИХО ТОГТООЛ ГАРГАХАН БАЙНА.

ПЛЕНУМ ТЭРЭШЭЛЭН СССР-ЭЙ НАЙМАДАХИ ЗАРЛАЛАЙ ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ НЭГЭДЭХИ СЕССИИН АСУУДАЛНУУДЫЕ ХАРАЖА ҮЗЭБЭ.

КПСС-ЭЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ХХIV СЪЕЗД ЗАРЛАХА ТУХАЙ

1970 ОНОЙ ИЮЛИИН 13-ДА АБТАХАН КПСС-ЭЙ ЦК-ГАЙ ПЛЕНУМЭЙ

Т О Г Т О О Л

1. КПСС-эй ээлжээтэ ХХIV съездые 1971 оной мартда зарлаха.

2. Съездын зүбшэн хэлсэхэ асуудалнуудые нимээр баталха: 1. КПСС-эй Центральна Комитедэй тоосоото элидхэл — элидхэлшэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. БРЕЖНЕВ. 2. КПСС-эй Центральна шалгалтын комиссин тоосоото элидхэл — элидхэлшэ шалгалтын комиссин түрүүлэгшэ нүхэр Г. Ф. СИЗОВ. 3. 1971-1975 онуудта СССР-эй арадай ажахые хүгжөөлгын табан жэлэй түсэб тушаа КПСС-эй ХХIV съездын Директивэнүүд — элидхэлшэ СССР-эй Министруудэй Советэй түрүүлэгшэ А. Н. КОСЫГИН.

4. Партиин Центральна органуудые хунгалта.

3. КПСС-эй ХХIV съезддэ түлөөлэхэ нормонуудые нимээр тогтоохо: партиин 2000 гэшүүннээ шиндэхы дуутай нэгэ делегат, партиин гэшүүндэ 2900 кандидатнаа зүбшэхы дуутай нэгэ делегат.

4. КПСС-эй ХХIV съездын делегадууд областной, хизаарай партийна конференцинууд дээрэ, союзна республикануудай компартинуудай съезднүүд дээрэ июнаар дуу үгэжэ, партиин уставай ёшоор хунгалдаха. Украинин, Белоруссин, Узбекистанай ба Казахстанай компартинууднаа КПСС-эй съездын делегадууд областной партийна конференцинууд дээрэ хунгалдаха.

Совет Армин, Далайн-Сэрэгэй Флодой, дотоодын ба хилын харуулай сэргүүдэй партийна эмхинүүдэй коммунистууд КПСС-эй ХХIV съездын делегадуудые тэндэхы территориальна партийна организацинуудтай хамтадаа областной, хизаарай партконференцинууд дээрэ гү, али союзна республикануудай компартинуудай съезднүүд дээрэ хунгалта.

Хилын саана байгаа Совет Армин, Далайн-Сэрэгэй Флодой частнуудай партийна эмхинүүдэй коммунистууд КПСС-эй ХХIV съездын делегадуудые эндэхы сэргэй соединенинүүдэй партийна конференцинууд дээрэ хунгалта.

КПСС-эй БУРЯДАЙ ОБКОМОЙ XII ПЛЕНУМ

Пүр Модогоев элидхэлнэгэ 1970 оной июлиин Пленумэй удах шаанартай тогтоо. Тийхэ зуураа газаргай болон мал ажалай продуктууды абалтые улам саашан эхэ тоо, хүдөө ажахын материално-техническэ үндэһэ нуури бэхжүүдэхэ ажахые партиин таларай харгалга улам хайжаруулаха тухай ЦК-гай Пленумэй табиһан зорилгонууд тухай тодорхойлоор тогтоо.

ЦК-гай Пленумэй заабарингаар, бидэ мүнөө республикынгай ажахын балбаринуудай байдалые, колхоз, совхозуудай худалдаа гол үр дүнгүүдэ, хүдөө ажахы хүтөөлөрлөхэ арга дүршэлые үндэһэ хурган байгаа хаража элэгдэһэ, гэжэ нүхэр Модогоев тэмдэглэбэ. КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй шийдхэбэринүүдэ хүтөөлөр хурган тухай өмнө партийна организациин бөөдө зорилгонууды зорилгонуудые тодорхойлоо хэрэгтэй гэжэ нүхэр Модогоев тэмдэглэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай партиин Пленумэй тогтооноор республикын хүдөө ажахын хүтөөлөрлөхэ гол дүнгүүд тухай шийдхэл гээжэ хаража элэгдэһэ болно.

ХҮДӨӨ АЖАХЫЕ УЛАМ СААШАДАНЬ ХҮГЖӨӨХЭ ДАЙШАЛХЫ ПРОГРАММА

КПСС-ЭЙ ЦК-ГАЙ ИЮЛИИН ПЛЕНУМЭЙ ДҮНГҮҮД БА ОБЛАСТНОЙ ПАРТИЙНА ОРГАНИЗАЦИИН БЭЕЛҮҮЛХЭ ЗОРИЛГОНУУД ТУХАЙ

Партиин обкомой нэгэдэхы секретарь нүхэр А. У. МОДОГОЕВОЙ хэлэн элидхэлнэгэ

Хөндэйшэ мэдэхээр, энэ үедэ сагай уларил муу байжа, манай республикын хүдөө ажахыда зарим тэды наал ушаруулаа. Илангаа 1969 оной ган гасуур байдал эхэ хүндэ байгаа. Тийгэбэшье эдэ жэлнүүдтэ республикын хүдөө ажахын хүтөөлөрдэ горитой алхам хэгдэ. Тэрэниие дооро хэлэгдэһэн үр дүнгүүдээр гэршэлэе.

1961—1965 онуудта республика дотор жал бүхэндэ дунда зэргээр 413 мянган тоноо орооно таряан абтаһан байгаа. 1966—1969 онуудай үедэ жал бүри орооно таряа абалта 464 мянган тоноодо хүргэбэ. Ургалтын 11 процент болно. Эдэ жэлнүүдтэ хартааба абалта 148 мянган тоноодо 228 мянган тоноо хүртээр өргөгдө. 54 процентээр нэмэһэн ургаа.

Мал ажалай продукци абалта нима байна гэбэл, жал бүриин мяха абалта 38,2 мянган тоноодо 48,2 мянган тоноо гэхэ гү, али 26 процент хүртээр ургалһан байна. Нү абалта энэ үедэ 175,2 мянган тоноодо 213,4 мянган тоноо хүртээр нэмэһэн гэхэ гү, али ургалтын 22 процент болно. Нооно абалта—3921 тоноодо 4513 тоноо хүртээр гэхэ гү, али 15 процентээр эхэ болно. Үндэһэ абалтын ургалта 107,2 миллион 129,3 миллион хүртээр гэхэ гү, али 21 процент дэсхэе болно. Энал гуримаар газар таряалангай

болон илангаа мал ажалай продуктуудые гүрэндэ тушаалга эхэ болонһон байна. Энэ зарим тэды һайн үр дүнгүүд имгалта хүдөө ажахын бүхы худалдмэрилгэшээй эршэтэ ажалай ашаар, тэрэшалэн манай республикада гүрэнэй үгөһөн эхэ туһаламжаар туйлагдаа гэжэ. Тийгэжэ хүдөө ажахын материално-техническэ бааза нилээд бэхжүүдэбэ.

Эдэ жэлнүүдтэ манай республикын колхоз болон совхозуудта урда дүрбэн жэлтэй сасуулбал, 1325 трактор, таряа хуряалгын 362 комбайн, ашпаанай 1080 автомобиль үдүү олоор худалдагдаа. Унгэрһан дүрбэн жэлтэй үедэ урдахы дүрбэн жэлтэй сасуулбал, минеральна үтэжүүлгэ 2,6 дахин эхээр абтаһан байна.

1966—1969 онуудай үедэ газар үндэһэрин хайжаруулагда 20 миллионһоо үдүү түхэриг мүнган гаргалдаа. Энэгээр болоходо жал бүхэндэ 5 миллион түхэриг гаргалдаһан болно. Харин 1965 ондо энэ харгэтэ 3 миллионһоо бага мүнганай худалдмэрилгэшээ болы. Эдэ жэлнүүдтэ колхоз болон совхозууд 4100 гектар газар унахалдаа болго, 7200 гектар газар унаха хүдөө үнэлүүриин түхээрлэгнүүд шонзлогдэбэ, 10300 гектар намагтай

газар хатаагдаа, 56 мянган гектар сабшалан болон бэшээрин газар хайжаруулагдан байна.

Хүдөө ажахын үйлдэбэридэхэ түсэбэлгэ нарижуулангай, экономическа урмашуулгын гуримудые нэбтэрүүлнэгэ ашаар республикын колхоз, совхозуудай экономика нилээд хайжараа. Колхоз, совхозуудай үйлдэбэрин гол фондууд 1965 ондо 192 миллион түхэриг сэмтэй байгаа наа, мүнөө 244 миллион түхэриг болно. Ургалтын 27 процент болно. 1965—1969 онуудай жал бүхэндэ колхозуудай олоо дунда зэргээр 44,8 миллион түхэриг болоо гэхэ гү, али урдахы дүрбэн жэлтэй дүнгүүдтэ 9 миллион түхэриг дэсхэлэн заргэтэй. Совхозуудай валлоой продукци 1965 ондо 71,5 миллион байһан наа, 1968 ондо 78,6 миллион болно. Совхозуудай худалдмэрилгэшээ салин хульһон, колхозинуудай ажалай түлбэри нилээд дэсхэлэбэ. 1965 онойхитой сасуулбал, 1969 ондо совхозой худалдмэрилгэшээ салин 17,5 процент, колхозинуудайхи—23 процент эхэ болонһон байна.

Табан жэлтэй үнгэрһэн үедэ республикын колхоз, совхозуудта 160 мянган дүрбэлжэн метр хэмжээтэй 4

мянга гаран байрын гэрнүүд, 9300 хүнэй һууритай 46 соёлой байшан болон клубууд, 10 мянган һурагшадтай һураха 58 һургуули баригдаа.

Республикын хүдөө ажахын, колхозинууд болон совхозуудай худалдмэрилгэшээ ажаһуудалай улам хайжаража байһы дээрэ хэлэгдэһэн тоо, баримтанууд гэршэлнэ.

Гэхэ зуура партиин ЦК-гай заабарингай ёшоор, хүдөө ажахын хүтөөлөрлөхө хэмжээ зүбөөр эсгэхын тула гансал мүнөө үеын ургалтые урда жэлнүүдтэй сасуулжа үзэхэ бэшэ, харин хүн зоний хэрэгдэмжын эрилтые, промышленностные түхэй эдлэлээр хангалтые хар зэргэ гүйсэхэжэ байһаар тодорхойлоо шухала болно бшуу.

Республикынгай газар дайда угаа уужам. Тийгэбэшье таряан ажал болон мал ажалые мүнөөнөһынхөө һураггүй эхээр хүгжөөхэ арга боломжотойди. Зүгөөр тэдэ арга боломжонуудые тон ле хангалтагүйгөөр ашгаланбади.

Илангаа газар таряалангай, мал ажалай ашаг шэмэ багаар абтана. 1966—1969 онуудай үедэ орон дотор жал бүхэндэ дунда зэргээр гектар бүриһөө орооно таряа 13,2 центнер, хартааба 114 центнер, овош 131 центнер абад байхадан, манай республикын абаһан ургаса—орооно таряан 9 центнер, хартааба—93

центнер, овош—92 центнер болно. Хэрбээ орон дотор нэгэ үнэһнээ 1969 ондо дунда зэргээр 2253 килограмм һунэй наагдан байбал, манай республикын үр дүн 1575 килограмм болно.

Таряалангай ургасын муу, мал ажалай ашаг шэмэни бага байдаг шалтаганууд тухай хэлэхэ зуураа, республикын Хүдөө ажахын министрство, партиин олонхи райкомууд, аймгүйсэдкомууд хүдөө ажахые мунгаар хүтөөлөрлөхө гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ. Ажахын болон аймагуудай өмхи зургаануудай хүтөөлөрлөхө шэл ургаса багаар абадг шалтагааные сагай уларилда тохогоһоо бэшэ ондоо харюу үгэдэггүй. Баргажанай, Хэжэнгийн, Хагтын болон бусад аймагуудай зарим ажахынууд газараа мунгаар элдүүрилдэ, таряа шаанар муутайгаар халдаг байна. Энээнэ ган гасуурай гэм гэжэ тоолохоёо хүсэдэг.

Хүдөө ажахын министрство, аймгүйсэдкомууд хүдөө ажахын управленинүүд газар таряалангы болбосон ёшоор эрхилхын түлөө бодото эрилтэ табица шадангагүй гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ. Мүнөө бодотороо зарим ажахынууд севооборотой удах шаанары тоолоогүй байһаар, 19 ажахынууд, үнгэрхэдөө, севооборот зохёохо хэлсэе баталаагүй байһаар. Тийхэдэ

олохон ажахынуудта табигданан севооборотууд хаагайруулагдана. Севооборот тухай гансал агроном мэдэдэг, харин газар ажалые харюусажа байдаг бригадирнууд отго тэрэниие хараагүй байдаг ушарнууд тохоболодог.

Саашан үгээ үргэжэлүүлэхэ зуураа, элидхэлшэ шээ, ургаса һайнтай ургамалуудые бин болгохо хүдэлмэрин эхэ дутагданууд тухай тогтоо. Арбаад жэлэй саада тээ «Обухойский» гэжэ шениисын сорт бин болгодоо һэн. Тэрэһээ хойшо негэһы шээ, ургаса һайнтай шениисын сорт олодогүй байһаар. Энэ хэрэгтэ Хүдөө ажахын министрство анхарлаа таяагүй байшо. Ургаса һайнтай үрнэ абаха зорилготой ажахынууд бусалта хүрэнгын үрнэ хүдэлдэханаа байтагай, өөрингөө харгэһы хусуд хангажа шаддаггүй байна бшуу.

Республикын колхоз, совхозууд жэлнээ жэлд минеральна үтэжүүлгэнүүдые улам эхээр абадг болонһон. Энэ жэлд 64 мянган тоноо минеральна үтэжүүлгэ республикада үгтэһэн байна. Эрэхэ жэлнүүдтэ үшөө эхээр абадг болохои. Зүгөөр тэрэниие ашаг үрэ һайнтайгаар харгэһэ, зүбөөр зөөхэ, халгалха хэрэгтэ ушардаг дутагдануудые усадха шухала байһан тушаа элидхэлшэ тогтоо. (Үргэлжэлэһы 2-дохи нуурта.)

ХАНИ БАРИСАНАЙ, БЭЕ БЭЕЭ ОЙЛГОЛСОЛГЫН ОРШОН БАЙДАЛДА

Центральна Африкын республикын президент, правительстве толгойлогшо үндэр тушаалта генерал Жан-Бедель Бокасса СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй, Совет правительствын урдалаар Советскэ Союз эржа, 1970 оной июни 1-һээ 11 болотор байба.

Советскэ Союзда байха зуураа, президент ба тэрэниие үлсжэ ябаа гүрэнэй ажал ябуулагдаш промшленна, хүдөө ажахын зарим предпритяинуудай ажалтай, совет зунуугуудай ажал ба ажабайдалтай, экономико, эрдэм соёлой талар КПСС-эй туйлаһан туйлаһануудтай танилсаһан байна гэжэ совет-африканыскэ коммунисте дотор хэлэгдэнэ.

НАР-эй президент, правительстве толгойлогшо үндэр тушаалта генерал Ж.-Б. Бокасса СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорный, СССР-эй Министруудэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхы орлогшо К. Т. Маэу-уриин гэгшээтэй уулзажа хөөрөлдөн байгаа.

Хани барисанай, бэе бэеэ ойлголсолгын оршон байдалда бидэ үнгарһан хөөрөлдөнүүдтэй үедэ СССР-эй ба Центральна Африкын республикын хоорондох хани барисаата хамтын хоолоной мүнөөнэй байдал, саашадаа хүгжээ арга боломжонууд тушаа наамжануудаа анданган хөөрөлдэгэ болно.

Банги гэжэ газарта эхэ ба няхасуудай центр бариха үгэхэ, тэрэшалэн НАР-ай арадта, правительствда бэлгэ болгожо һуралсал-лабораторно хэрэгсэл университеттэнэй ябуулаха зүбөөлөө Совет правительствэ угһан байгаа.

Гүрэнэй, профсоюзна, нийтийн, эхэнэрнүүдэй, залуусуудай спортивна ба соёлой эмхинүүдтэй хоорондо харилсаа колбоо бүхы талаар хүгжөөжэ, дэмжээжэ байха гэжэ хоёр тала хэлсэбэ.

Уласхоорондын шухала олон асуудалнуудаар Советскэ Союзай болон Центральна Африкын республикын хараа болодой дүтэ байһаниин, империализмда, колониализм ба неокониализмда эсэргүү, уласхоорондын шахарууд байдал һуларуулахы, дэлхэйн шэнэ дайнай аюул сараһын түлөө, дайнай хүсэнүүдтэ эсэргүү тэмсэлдэ, эдэбхитэйгээр харилсал ажаллахаар хоёр талын бэлэн байһаниин хөөрөлдөнүүдтэй үедэ тэмдэглэгдэбэ.

Африкадахи национально-сүлөөлэргын хүдөөлөө дэмжээжэ байһан тухайгаа хоёр тала мэдүүлээд, национально-сүлөөлэргын, бэе даанхай байдалай, социальна дэбжэлтын түлөө тэмсэжэ байгаа бүхы арадуудтай ханалаа нэгэдэнги байһанаа элирхэйлэн мэдүүлэбэ.

Дутын Зүүн зүгтэ, Индохиталда бөөлуулагдажа байгаа империалист политикы Советскэ Союз, Центральна Африкын республика буруушаана. Тийгээд өөһөднгөө гүрэнүүдтэй эрхэ сүлөөтэй, национальна талараа бэе даанги, территориальна талараа бүрин бүтэн байлгын түлөө тэмсэгшэ арадуудтай ханалаа нэгэдэнги байһади гээд мэдүүлэнэ.

Дутын Зүүн зүгтэхы байдал тухай наамжануудаа хөөрөлдөд байхадна, араб оронудай газар дайдые Паралинн эзэмдэжэ үргэжэлтөөр байһанда ханалаа зобонхоно элирхэйлэн мэдүүлэнэ.

Вьетнамад үргэжэлжэ байгаа дайн сэрэг, Камбоджо болон Лаост дайн сэрэгтэй абуулангуудые дамжуулан абаһанһан ушар уласхоорондын оршон байдалда бүхыдэн горитой түлөө үзүүлэгшэ, Зүүн Урда Азидахи дайн сэрэгые бури аюултайгаар үргэжэлжэ байһан ябадал болон гээд коммунист дотор тэмдэглэгдэнэ.

Бүгдэ нийтээрээ, хүсэд дүрэнээр буу зэбсэгээ, тэрэ тоодо ядрна зэбсэгээ, уласхоорондын шанга хиналта доро хураха асуудал шийдхэлгээ туһалха хүсэлтэй байһанаа Советскэ Союз НАР хоёр дахинаа баталан мэдүүлэбэ.

Бурядай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Указ

УЛААН-УДЭ ГОРОДОЙ СОВЕТСКЭ РАЙОНДОХИ № 5 НЕКРАСОВСКА БУНГУУЛИН ОКТРУГҢОО БУРЯДАЙ АССР-ЭЙ ВЕРХОВНО СОВЕДТЭ ДЕПУТАДЫЕ БУНГАХА УДЭР ТУХАЙ

«Бурядай АССР-эй Верховно Советеде хунгаха Дүримэй» 99-дэхи статягай үндэһөөр, Улаан-Удэ городской Советскэ райондохи № 5 Некрасовска бунгуулин округһоо Бурядай АССР-эй Верховно Советеде депутатые хунгаха удэрые 1970 оной августын 16-да, воскреснидэ үнэргэхэ.

Бурядай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ В. СЕМЕНОВ.
Бурядай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь К. МАСЛОВ.

Улаан-Удэ, Советүүдтэй байшан.
1970 оной июлиин 13.

БУРЯДАЙ АССР-ЭЙ ВЕРХОВНО СОВЕДТЭ БУНГАЛТА УНГЭРГЭХЭ № 5 БУНГУУЛИН ОКТРУГҢОО БУРИДӨЛ ТУХАЙ

Бурядай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй 1967 оной январин 13-да гарганһан Указай үндэһөөр, Бурядай АССР-эй Верховно Советтэ хунгалта үнгэрэхэ Улаан-Удэ городской Советскэ райондохи № 5 Некрасовска бунгуулин округые Советскэ үйлсэһөө эхилээд Лениной үйлсөөр (тагш үйлсөөр тэгшэ тоотой талаар) Коммунистическэ үйлсэ хүртээр, тэрэ үйлсөөр (тагш тоотой талаар) Советскэ үйлсэ хүртээр, саашаа тэрэ үйлсөөр (тагш тоотой талаар) Лениной үйлсэ хүртээр хилэтэйгээр тогтоохо.

ХҮДӨӨ АЖАХЫЕ УЛАМ СААШАДАНИ

(Түгсэхэд Эхивний 1 дэх ийнурта).

Партийн обкомой нэгдэхин сөкретарь нүхэр А. У. МОДОГОВЕОЙ хээн элдхэлхээ

Газар найнаар эдүүрилхэ асуудал тушаа эйдэлхээ тогтохо зуураа, уналгадаг газары ашаг үрэтэйгөөр эдлэхэ асуудалда анхаралаа онсо хандуула. Уналгадаг газарайнгуу хэмжээгээр манай республика Россин Федераци дотор түрүүшүн йуурида ябадаг. Манай республикада алим Унаар баян облатин олохонь бэрхэ. Унаан ажахы барилгада гурван манда еха мүнөө эөрөө олон техникэ уганэ гэшээ. Тийнх муртан, бидэ уналгадаг газарһаа тон бага ургаса абанадаг. Зүгөөр уналгадаг, найнаар ашагладаг ажахынууд уналгадаггүй газарайнда орходо хоёртүр дахин еха ургаса абадаг байна бшуу. Жэишөө, Хаягтын аймаг "Ротина" колхоз нёдончо уналгадаг газарай гектар бүриөө 27 центнер ороно тарда, 648 центнер куузику хуража абанан байна. Гэхэтэй хамта нймэ найн жэишэнууд үшөөл үсөөн. Харин унаан ажахыда гаргалшалан эөрөө харуулаагүй, бага ургаса абадаг жэишэнууд бүришөө олон. Энэ ушарта ажахынуудай хүтэбэрлэгшээ. Худөө ажахын болон Мелюрацин ба Унаан ажахын министривнүүд гэмтэй байна гэшээ.

Мелюрацин ба Унаан ажахын министривнүүд бүрэлдэжэ элдүүр уналдуурин барилганууды олоор бодохон байна. Тингээшөө хэон худалмэринишан манар найн гэхээн аргагүй. Олохон колхоз, совхозууд еха бээдэг станицуунда, уна сааргад хүтэбэрлэгүүд үргөөр хэсэгдэнэгүй. Унаан ажахын барилганууды индустриальна турмаар эрхилхэ асуудалы Мелюрацин ба Унаан ажахын министривнүүд тон алим ношөөр шийдэхэ. Зарим барилганууд хээн жэлэй туршда үналдаггүй.

Газарай хүрэнэй гэмтэлые усааха хэмжээ ябуулануудай хангалтаггүйгөөр бөөдүүлдэгэ байн тушаа эйдэлхээ тогтобо. Модо тариха түрээ жэл бүхэндэ республика дотор дүүргэдэнгүй. Республикын Ой модоной ажахын министривнөө энэ гол шухала хэрэгтэ харуусалгагүйгөөр хандана. Газарай хүрэнэй гэмтэлтэй тэмэжэ техникэ хомер, мансони чэштүүд олодологүй юм. Энэ ушары "Сельхозтехникин" республиканска нэгдэл мэдрэжэ байдаг. Тингээшөө хэрэгтэй зүйлнүүды асарын тула шухала хэмжээ абадаггүй байна. Энэ талаар республикын Худөө ажахын министривнөө мун алим олоо адуу гаргадаг. Жэишөө, республикын колхоз, совхозуудай тракторна паркн хадгална олонини, хүнгэн, колесно тракторнууд юм. "С-80", "Т-100" гэжэ тракторнууд оройдоо 80, тинхээ "К-700" гэжэ бүри хүстэй трактор нагшые байхаггүй. 6000 гарам трактортай байн муртоо сэг соонь газара хахалжа үргэнэгүйдэн. Трактористнууд олоор дундаа. Хэрбээ колесно тракторнууды үсөөнөөр, томо тракторнууды олоор асардаг байбал, нймэ хүндэ хүшар байдалда орохогүй байгадэн.

Идөөнэй худалмэринүүды хана сэг соонь хэдгүгнөө боложо республикын колхоз, совхозууд нилээд еха ороно гарга болон бусад ургамалнуудай ургаса хүсэд харуяажа абанагүй. Газарай худалмэринишан ноштортог унаар машина техникын дутагдална болон гэжэ эйдэлхээ айрхэйлэнэ. Колхоз, совхозуудай орононой комбайнуудай тоо олон бодохо шухала. Комбайнуудай дутагдална болон ургаса харуяажа ударида, еха ороно гэшээдэн. Газарай худалмэринишан сэг соонго хэдгэдэгүй ябадалай гол шалтаган мүүб рэбал. Ажахы бүхэндэ нймэ байгаа техникэ мугаар ашаглагдайна болон. Олон трактор болон комбайнууд механизаторнууд үсөөнөө боложо нэгэ халаанда худалдэн. Колхоз, совхозууд механизаторнууд юнда дутагдална гэхэдэ, нэгэдэгээр, ажахынуудай хүтэбэрлэгшээ, партийна болон комсомолой организацинууд залуушуулай дунда, илангаа басагадай дунда элдхэ худалмэрин ябуулаагүй. Хэрбээхөөр, колхоз, совхозуудай механизаторнууд ажабуудалын арилтэ гүйсдөөр тогтодоггүй.

Техникы найнаар ашаглажа, газарай худалмэринишан сэг соонь дүүргэдэ болон түдэн нан түрүүлэн механизаторнууды бэлдэхэ худалмэринишан эрд шүүд найжаруула эрилтэ табилаба. Мал ажалай асуудалнууд тушаа тэгтохо зуураа, нү, мяха болон бусад продуктууды абалтын үрэ дунгүүдэй мүү байдаг ушар мал ажалай үлжээлээ наад шаруудна гэжэ эйдэлхээ халаба. Мүнөө эдэ наад хэдэн зүйлнүүд усаахадаа. Бэлдэхэ ашар шэнэ санйя тогтодогдойн олоор республикын колхоз, совхозууд, багсаажын ёноор, бүри энэ жэлдэ 20 шахуу миллион хүтэргэй энэ нэмжэ ахаа аргатай болобо. Ушар тинхээ мал ажалай продуктууды түсөөнөө гадуур тушаалангайга түлөө бүри найн түдбэри абаха байна бшуу.

Манай республикын колхоз, совхозууд мал ажалай үлжээлээ ганса бэлдэхэ тэй энэ наад түрээ татаа бэшэ, харин тусхай шэлтэстэйгээр мал ажал эрхилдэхэ ороо абадалдаа гаргалан адуунууд гөригөйгөөр нүлөөлөн. Ингээж ямаршые үндэстэйгөөрөө малайгаа тоо толгой хороохон, гахайн, шубунай жэжэ ферманууды усаахан байна бшуу.

Адууна мал улам үсхөөрлэхэ шалгалта партиин обком эрд шүүд баримталжа байгаа. Тингээж үнгэрэн дүрбэн жэлэй туршда республика дотор хүтэргэй тоо 24 мянган толгойгоор, хониний—202 мянган толгойгоор олон болохон байна. Тинхээдэ сахайн тоо үсөөрөө. Зарим ажахынуудта болон аймагуудта гахай, шубуута үсөөрүүлэхэ гадна, үхэр, хонидоо хороогоо бшуу. Илангаа Баргажанай аймагта нймэ дутагдал эхээр ушаран байна. Ахын аймаг ажахынууд үхэр-ингөө тоо толгой нилээд үсөөн болгоо, тинхээдэ Бүшүүрэй, Хаягтын Мухар-Шабэрай, Хорин аймагуудай ажахынууд үсөөнэй тоо хороохон эргэртэй.

Мал ажалай ашаг шэмэ абага багал хангалтаггүй байдалтай. Үсөөн бүришөө 2000-наа дээнэ нү наадаг, хонин бүришөө 3,5—4 килограмм нооно хойш наадаг. малайгаа шогнуур эхээр нэмээдэг ажахынууд ябалда олон би. Гэбшые олохон ажахынуудта үсөөн бүришөө 1200—1300 килограмм нү наадаг, хонин бүришөө 2—2,5 ноохон хайшаалаа, малын мугаар түлжэнэ. Нймэ ушарнууд республикын үрэ дундэ мугаар нүлөөлнэ хэ юм.

Мал ажалай ашаг шэмэн мүү байдаг шалтаганай гол зүйлшье болдоно. Мал ажалда гүйсэд дээрнээ тэжээлэй бааз байгуула асуудалда партиин, советскэ болон худөө ажахын оргунууд анхарала үшөөл ёноор табиногүй гэжэ саха хэлэхэ хэрэгтэй. Нёдонхойн байдал тушаа хэлээртэй. Айхатбар шанта ган гадуур болоо нан. Харин 1968 онд сабиалан дээр хэон худалмэрин, үсөөнөөр найн үрэ дун харуулаа. Хонин сабиалан хоёр-гурба дахин еха үнбэ үржэ шадаха. Зүгөөр сабиалан дээр ёноор лэ худэлхэ хэрэгтэй.

Мал ажалай ашаг шэмэ абага багал хангалтаггүй байдалтай. Үсөөн бүришөө 2000-наа дээнэ нү наадаг, хонин бүришөө 3,5—4 килограмм нооно хойш наадаг. малайгаа шогнуур эхээр нэмээдэг ажахынууд ябалда олон би. Гэбшые олохон ажахынуудта үсөөн бүришөө 1200—1300 килограмм нү наадаг, хонин бүришөө 2—2,5 ноохон хайшаалаа, малын мугаар түлжэнэ. Нймэ ушарнууд республикын үрэ дундэ мугаар нүлөөлнэ хэ юм.

Мал ажалай ашаг шэмэн мүү байдаг шалтаганай гол зүйлшье болдоно. Мал ажалда гүйсэд дээрнээ тэжээлэй бааз байгуула асуудалда партиин, советскэ болон худөө ажахын оргунууд анхарала үшөөл ёноор табиногүй гэжэ саха хэлэхэ хэрэгтэй. Нёдонхойн байдал тушаа хэлээртэй. Айхатбар шанта ган гадуур болоо нан. Харин 1968 онд сабиалан дээр хэон худалмэрин, үсөөнөөр найн үрэ дун харуулаа. Хонин сабиалан хоёр-гурба дахин еха үнбэ үржэ шадаха. Зүгөөр сабиалан дээр ёноор лэ худэлхэ хэрэгтэй.

Мал ажалай ашаг шэмэн бага байдаг ушар шалтаган юб гэхэдэ, үлөөнэй худалмэринишан гэгээлдэ оронохой. Энэ шухала худалмэринишан Худөө ажахын министривнөө, палестани, республикын туршалтын станин, ажахын болон ногауудтай худөө ажахын оргунууд болон зооветеринаринишан мөргөжлөтэй эмхидхэн ябуулаа уялгатай.

"Сельхозтехникин" республиканска нэгдэл жэл бүхэндэ мал ажалда хонин хүндэ хүшар худалмэринишан оншонооруула түсөөбэ дүүргэдэгүй гэжэ эйдэлхээ шүүжэлөө. 1969 оной түсбэ: нү наалга оншонооруула түсбэ 18 процент, уналгада—39 процент, шэбэ гаргалта—43 процент, тэжээлэй чех түсбэрлэг—78 процент дүүрөөн байна. Гахайн байрда тэжээл хубаарилан үгэлээ—23 процент, шэбэ гаргалта—30 процент, уналгада—16 процент, тэжээлэй чех түсбэрлэг—75 процент дүүргэдэ. Эншье хэлэй түсбэ олохон аймагуудта мугаар дүүржэ байна.

Республикын Худөө ажахын министривнөө, КПСС-эй олонхи райкомунд, аймгүүсэдэмүүд, худөө ажахын управлениүүд, колхоз болон совхозуудай партиин организацинууд болон хүтэбэрлэгшээ мал ажахы оншонооруула асуудал хангалтаггүйгөөр шийдэхэ байна. Худөө ажахын үйлдэбэринишан оншонооруула худалмэринишан худалмэринишан сэгтаа худалмэринишан худалмэринишан ябадал, ажалай бүтээсэ дээшлүүлхэ хэрэг шийдэхээн бэрхэтэй. Тингээшөө республикын колхоз болон совхозуудай үйлдэбэри хундэ хүшар худалмэринишан оншонооруула асуудал шийдэхэ түргэдэхэ гэшээ бүхи партиин организацинуудай, колхоз болон совхозуудай хүтэбэрлэгшээ ба мэргэжэлтэй, партиин, советскэ, худөө ажахын бүхи оргунуудай гол шухала хэрэгын болохо эргэртэй.

Худөө ногауудта үйлдэбэринишан, культурно-ажалуудай барилга эрхилхэ асуудалнууд тушаа эйдэлхээ гөригөй тогтобо. Түсбэртэ табан жэлэй үнгэрэн жэлүүдэ колхоз, совхозуудай барилгын хэмжээнэ 116,9 миллион түхэргэй хүрөөн байна. Харин урдахы табан жэлэй үдэ 38,8 миллион түхэргэй барилга хэдлөөн байгаа. Үсөөнэй дүрбэн жэлэй туршда республика дотор 4000 километр электро дамжуулгын лини барилгаа. Промышленна эшнэ хүсөөнэ республикын колхоз, совхозуудай 97 процент оруулаада. Энэ үдэ колхоз болон совхозуудта 65 мянган хүтэргэй, 386 мянган хониний, 74 мянган гахайн багтахэ барилганууд бөдхөөдоо. Үйлдэбэринишан болон культурно-ажалуудай барилганууд энэ үдэ мүн олоор хэдлөөн байна.

Гэхэтэй хамта худөөгэй барилгын эмхидхэлэй үйлдэбэринишан хүсөөнүүдэй ургалта капитална домологонд хэмжээнээ гэгээлжэ ялана. Тингээжэ колхоз, совхозуудта гэгээлжэ барилгын худалмэринишан баарта. Барилгын худалмэринишан эмхидхэлэй мугаа боложо нямс доо олон байлжа эрхилхэ үсэр төхөөдөн. Тингээжэ тэдгээр сэг соогоо аналгалтада үгэнэгүйгэй, үнэ сингын эх болон, дууаха болзорын унжагайрнэ.

"Красноярский проект" оёй "Бурятколизпроект" гэжэ амхинуудэй Бурятай филиалууд проект элдхэхэ худалмэринишан түсбэ дүүргэнэгүй. Харин ушарта манар мугаартай проектууд хэдлэнэ. Эдэ дутагдалнууды усаахага зайлашгүй хэмжээнүүды абыха шухала боллоо бшуу.

Финансово-ажахын ажал ябуула олохон кодхо болон совхозуудта мүү байдалтай байн тушаа, тарнине усаахага талаар партиин организацинуудай бөөдүүлхэ зорилгонууд тухай эйдэлхээ тогтохон байна.

Салашан эйдэлхээ үргэлжэлүүлхэдэ, КПСС-эй ЦК-тай июлин Пленумай шийдхэбэринүүдэ бөөдүүлхэ талаар облатин партиин организациин бөөдүүлхэ зорилгонууд тушаа эйдэлхээ тогтобо. Тинхээдэ 1971—1975 онуудай табан жэлэй түсбэртэ проектын шухала шухала тоонууды халажа үгэбэ. Тара хаала республикын худөө ажахые улам саашан хүтжөөхэ талаар облатин партиин организациин бөөдүүлхэ гол зорилгонуудын боложо үгэнэ бшуу. 1970 ондо абаха худөө ажахын валовой продукци сэгсуулал мансар багсааха 259,4 миллион түхэргэй болохо байгаа гэнэ. 1975 ондо 336 миллион түхэргэй болохо ургаха байна. Ургалтын хэмжээн 30 процент болоно. Харин энэ табан жэлэйхи 21 процент болохоор хүдэлгэнэ.

Эрхэ табан жэлдэ таряалан 29 мянган гектаар үргэдэхэ байна. Тэрэнэй хамта парай эзлээн гэдэ мүн лэ еха болохо эргэртэй. Тинхын тула 50 мянган гектар шэнэ газар элдүүрилхэ хэрэгтэй болоно. Ороно таряа абага хааа худөө ажахын үйлдэбэринишан үлжээлэ йууришэ болон гэжэ мэдэхэ. Ушар нймөөн эрхэ табан жэлдэ ороонохо ургамалнуудай тарнине 31 мянган гектаар еха болгохо, ороно абалгы 205—220 мянган тонноор дээшлүүлхэ гэжэ проект соо харуулаа. Тингээжэ 1975 ондо ороно абалгын хэмжээ 780—800 мянган тонноо хураха зорилго харуулаа. Энэ зорилго шийдэхэдэ ороонохо ургамалнуудай ургаса эрилтэ дээшлүүлхэ шийдэхэ йуури эйдэлхэ байна. Тингээшөө гектар бүришөө ороно абалгы 44 центнерһээ дээнэ болгохоор хараалагдаба.

Оронохо ургамалнуудай ургаса дээшлүүлхэ хараалан хэмжээгэ хүтэргэн ургалын тулаада газар элдүүрилгын шарнире эрилтэ дээшлүүлхын тула шанта тэмсэл хэжэ хэрэгтэй болоно. Гадна бүхи тарилга сортовой үршөөр хэлэхэ, ажахы бүхэндэ жон хахал соо үрэхэ өөрин сортовой хүрэнгэн үршэ байгуула, орононой гэгээлэ хороотого орохо ябадалтай эрилтэ шүүд тэмсэл хэжэ, лабарай тарилгы ургаса харуяажа болоо соонь дүүргэхэ, хаба сагташэ лабарай халаалта, пар болон намарай хахалгы үнэгэрхэ, севооборот нэбтүүрүлжэ тарнине бөөдүүлхэ, үналгадаг таряалан аналгалгы найжаруула хэрэгтэй болоно.

Гол зорилго юб гэхэдэ, эрхэ табан жэлэй туршда хонин бүришөө нооно абалгы 400—300 грамм, үсөөлгөн хониний маханай шигүүны 15—18 килограмм болгохо хэрэгтэй болоно.

Гахай ажал саашаада хүтжөөдэхэ ёнохой. Кабанскы, Бүшүүрэй аймагуудай совхозууд гол түрбэ гахайн мяха абаха шалгалтэй болохо байна. Гэбшые бэшэ ажахынуудта гахай үсхөөрлэгшээ гнэн асуудал энэ табигдана бэшэ, харин хонинишан үршөөр үсөөн колхоз болон совхозуудта гахайн ферманууды гэгээлжэ абадыны ашые талнашэ найшаан дамжэхэ шухала. Гахайн мянган үнэгүй, олоо хэдгэй продукци нон тулаада ганса мяха абалгы дээшлүүлхэ хэрэгтэ туна нэмэри боложо бэшэ, мүн ажахынуудай эконимике бэхжүүлэхэ байна бшуу. Нёдондо 16,9 мянган тонно гахайн мяха абанан байгаа наа, саашаада жэл бүри 23,2 мянган тонно абадаг болохо зорилго табилаба.

1975 ондо үндэгэ абалгы 174 миллиондо хүргэхэ зорилго хараалагдаба. Тэрэнэй 74 миллионинишан нигитинишан гектаар аргага эргэртэй. Ингээжэ ургалташэ 58 процентдэ хүргэдэхэ болоно. "Птищепром" трестинишан фабрика жэлдэ 59—61 миллион үндэгэ абадаг болохо юм. Гахай үсхөөрлэгшэ шонгөр шубуу үсхөөрлэгшэ алим болохоор урмашуулагдаха байна.

Шубуунай мяха абалгы дээшлүүлхэ талаар эхэ зорилго табилаба. Табан жэлэй түсбэртэ проектын ёноор, шубуунай мяха абалгы, хэрбээ 1969 ондо 3,7 мянган тонно абадан наа. 6,4 мянган тоннодо хүтжөөр хараалагдаа. Энэ зорилго Мухар-Шабэрай аймаг ажахын ажууламга галуу үсхөөрлэгшэ аргага эргэртэй. 1971 ондоо Кабанскы аймагта галуу үсхөөрлэгшэ тухай өөринишан барилга эйдэлхэнэ. Тара фабрика жэлдэ 2000 тонно шубуунай мяха абаха шалгалтэй байха юм. 1971—1975 онуудай үдэ жэл соо миллион галуу үсхөөрлэгшэ тухай барилгын проект зөхөөдөгдө, барилгын эйдэлхэ байна.

"Птищепром" трест өөрингөө худалмэринишан алим найжаруула ёнохой. Ажабанараа наанага аажра болоогүй. Таршан Худөө ажахын министривнөө, КПСС-эй райкомунд болон аймгүүсэдэмүүд шубуу үсхөөрлэгшэ антаралаа эхээр тэжээлэ уялгатай бшуу. Шубуунай мяха абалгы улам дээшлүүлхэ хараатай дарамтадуулан, Улаан-Үдэн мяханай комбинатай хүтэбэрлэгшээ эрхэ табан жэлэй үдэ шубуу үсхэхэ предприятие бариха асуудал шийдэхэ ушартай.

Мал ажалай найжарине улам хүтжөөр хараалан зорилгонууды бөөдүүлхын тулаа бидэ тэжээлэй баазы бэхжүүлэхэ асуудалда анхаралаа онсо табила уялгатайби.

Иматгал адууна малай тоо толгой улам олошоруулаха, ашаг шэмэ абадынь бүри эхэдэгжэ туйлаха болоно бшуу.

Эбэртэ бодо мал үсхөөрлэгшэ онсо анхарал хандуулагдаха ёнохой. Мал ажалай энэ талаар 51 процент мяха үгэнэ. 1975 ондо республика соо абадан мяханай 44 процентинишан үхэрэй махан байтаар хараалагдаа. Мүн бүхи нүм иматгал үхэр ажаллаа абана бшуу. Ушар нймөөнэ гүрлөөдэ худалдаан үхэр бүхэнэй шигүүны республика дотор 320—350 килограмм болгохо, үсөөн бүришөө 2000—2500 килограмм нү абаха зорилготойгөөр хэрэг эйдэлхэхэ шухала байна.

Захаамнай аймагтай жэшээ хэрэглээ доожа хараха болоо наа, мянган болгохо малай шигүүны түрөөр дээшлүүлхэ арга боложо гүйсэд дээшлүүлхэ олгодоно. 1967 ондо энэ аймагтай ажахынуудай гүрэндэ туршаан үхэрэй шигүүнүр 233 килограмм, 1968 ондо—246 килограмм, 1969 ондо—285 килограмм болохон байна. Энэ жэлэй тушаалтын үдэ 290—300 килограмм болгохоор зорилго. Энэ аймаг үхэрэй гол түрбэ нутагтай үлжэртэй, мүн гарлар үлжэртэй мал болоно бшуу. Мяханай мал үсхөөрлэгшэ анхаралаа эхээр табила шухала. Тингээшөө зүб мурэй технологи энэ хэрэгтэ нэбтүүрүлхэ гэшээ шухала зүйл болоно.

Хонинишан улам олошоруулаха, нооно ба хониний маха абалгы дээшлүүлхэ гэшээ партиин, советскэ болон худөө ажахын оргунуудай гол анхарала байха хэрэг болоно. Зэдын, Сэлэнгын, Мухар-Шабэрай, Баргажанай, Хаягтын, Хэжэнгын, Хорин, Бүшүүрэй аймагууд хонин үсхөөрлэгшэ гол шалгалтэй байха. Энэ аймагуудта мүнөөшье республикын хонинишан хүрэгтэй 70 процентинишан харуулагдаа. Энэ аймагууд нёдондо бүхи ноонойн 80 процентинишан хайшаалжа абанан байна. Гэбшые бэшэ аймагуудта хонин үсхөөрлэгшэ, нооно, хониний маха абалгы нэгэ хэмдэ байгата хэжэ энэ хэлэгдэнэгүй.

Гол зорилго юб гэхэдэ, эрхэ табан жэлэй туршда хонин бүришөө нооно абалгы 400—300 грамм, үсөөлгөн хониний маханай шигүүны 15—18 килограмм болгохо хэрэгтэй болоно.

Гахай ажал саашаада хүтжөөдэхэ ёнохой. Кабанскы, Бүшүүрэй аймагуудай совхозууд гол түрбэ гахайн мяха абаха шалгалтэй болохо байна. Гэбшые бэшэ ажахынуудта гахай үсхөөрлэгшээ гнэн асуудал энэ табигдана бэшэ, харин хонинишан үршөөр үсөөн колхоз болон совхозуудта гахайн ферманууды гэгээлжэ абадыны ашые талнашэ найшаан дамжэхэ шухала. Гахайн мянган үнэгүй, олоо хэдгэй продукци нон тулаада ганса мяха абалгы дээшлүүлхэ хэрэгтэ туна нэмэри боложо бэшэ, мүн ажахынуудай эконимике бэхжүүлэхэ байна бшуу. Нёдондо 16,9 мянган тонно гахайн мяха абанан байгаа наа, саашаада жэл бүри 23,2 мянган тонно абадаг болохо зорилго табилаба.

1975 ондо үндэгэ абалгы 174 миллиондо хүргэхэ зорилго хараалагдаба. Тэрэнэй 74 миллионинишан нигитинишан гектаар аргага эргэртэй. Ингээжэ ургалташэ 58 процентдэ хүргэдэхэ болоно. "Птищепром" трестинишан фабрика жэлдэ 59—61 миллион үндэгэ абадаг болохо юм. Гахай үсхөөрлэгшэ шонгөр шубуу үсхөөрлэгшэ алим болохоор урмашуулагдаха байна.

Шубуунай мяха абалгы дээшлүүлхэ талаар эхэ зорилго табилаба. Табан жэлэй түсбэртэ проектын ёноор, шубуунай мяха абалгы, хэрбээ 1969 ондо 3,7 мянган тонно абадан наа. 6,4 мянган тоннодо хүтжөөр хараалагдаа. Энэ зорилго Мухар-Шабэрай аймаг ажахын ажууламга галуу үсхөөрлэгшэ аргага эргэртэй. 1971 ондоо Кабанскы аймагта галуу үсхөөрлэгшэ тухай өөринишан барилга эйдэлхэнэ. Тара фабрика жэлдэ 2000 тонно шубуунай мяха абаха шалгалтэй байха юм. 1971—1975 онуудай үдэ жэл соо миллион галуу үсхөөрлэгшэ тухай барилгын проект зөхөөдөгдө, барилгын эйдэлхэ байна.

"Птищепром" трест өөрингөө худалмэринишан алим найжаруула ёнохой. Ажабанараа наанага аажра болоогүй. Таршан Худөө ажахын министривнөө, КПСС-эй райкомунд болон аймгүүсэдэмүүд шубуу үсхөөрлэгшэ антаралаа эхээр тэжээлэ уялгатай бшуу. Шубуунай мяха абалгы улам дээшлүүлхэ хараатай дарамтадуулан, Улаан-Үдэн мяханай комбинатай хүтэбэрлэгшээ эрхэ табан жэлэй үдэ шубуу үсхэхэ предприятие бариха асуудал шийдэхэ ушартай.

Мал ажалай найжарине улам хүтжөөр хараалан зорилгонууды бөөдүүлхын тулаа бидэ тэжээлэй баазы бэхжүүлэхэ асуудалда анхаралаа онсо табила уялгатайби.

Эрхэ табан жэлэй түсбэртэ проектын ёноор, ороно абага нилээд дээшлүүлгэдэхэ хараалагдаа. Тэрэнэй хамта тэжээлэй корпелд болон олоо жэлдэ ургалтаг нооно тарилга үргэдэхэ эдэ ургамалнуудай ургаса дээшлүүлхэ зорилгонууд табила.

1980 он болотор республика дотор газар найжаруулаха хэрэг хүтжөөхэ хэмжээ ябууланууды КПСС-эй обком, республикын Министруудай Совет зөхөөжэ КПСС-эй ЦК-тай ба СССР-эй Министруудай Советэй үзэмжээ табила байна. Энэ хэмжээ ябууланууд гол түрбэ найшаалаа. Тэрэнэй ёноор болохо, эрхэ табан жэлэй туршда 23,8 мянган гектар газар үналгадаг, 30 мянган гектар газар үналгадаг уналдуурин түсбэрлэгшээ шалгалтан байгаага, шинг эхэтэй, намагжаан 20 мянган гектар газар хатаагдаха, 120 мянган гектар газарта культуртехника худалмэринишанууд хэдлэхэ, 120 мянган гектар газарта культуртехника худалмэринишанууд хатаагдаха. Мүнөө үдэ 2000 гектарта дээшэ хэмжүүртэй Кабанскы намаг хатааха, Бүшүүрэй үналдуурин түсбэрлэгшээ гэгээлжэ бэлдэхэ байна. Тэдэ проектын үдэ ёноор эрхэ жэлдэ худалмэринишан эйдэлхэ.

Сабшалан ба бөлшээри ашаглагы найжаруулаха талаар горитой худалмэри хэдлэхэ ёнохой болоно. Сабшалангай талмай эрхэ үдэ 8,8 мянган гектаар үргэн болохо. Үдэ абага 7,9 центнерһээ 12,5 центнер хүртэер гектар бүришөө зытааар түсбэрлэгшээ. Ингээжэ сабиалангаа гүйсэ абага 98 мянган тонноор үдэ, үдэ 23,4 процентээр эхэ болохо байна. Бөлшээри найжаруулаха, хонин бөлшээри ашаглагдаа оруула худалмэринишан мүн хараалагдаа.

Тарьмал ноогоной үрэнэ баянтэй болохо хэрэг республика дотор найжаруулагдаха ёнохой. Урагтын үрэнэ ондоо тэрнээ асаралада найшаала болохо. Юудбэ гэхэдэ, асаран үрэнэй үнэ сэн хүндэ, манай нутагтай сагай уларилд эрхэ байдалта таарашыггүй байдаг.

Малай тэжээлэй манар найжаруулаха гэшээ шухалын шухала хэрэг. Үдэ хүрлэгийн болон сяслоо далгын худалмэринүүдэй техникэ нэрижүүлхэ хэрэгтэй болохо байна. Комплексо оншонооруула нэбтүүрүлгэнэй үндэгөөр хүрлэгийн худалмэринишан болонго болгохо шухала. Венгилаторар үлжэртэй үдэ хатааха, витаминишан эхэтэй үдэ хатааха, витаминишан эхэтэй түрүү арганууды хэрэгжээ шааладаг, ажаллаа нэбтүүрүлжэ болохо ёнохойби. Тэрэншан корпелд болон хатааха үдэ хатаагала хэрэг гуримшүүлхэ эрилтэ табилаба.

Малай тэжээлдэ ёрооно таранай зүйл хэрэглэхэ асуудалы шийдэхэгүдэ аргагүй болоо. Холимог тэжээлдэ хэмжээн малдэ үгэдэг концентратуудай 22—29 процент байдаг байгаа наа, энэ 1969 ондо 35 процент болохоор эхэ болоо бшуу. Энэнтэй таарамжуулан, хилэмэной продуктууды ба холимог тэжээлдэ шалгалтын эрилтэ бишэ табила ёнохойби. Ушар мүн гэхэдэ, табан жэлэй үнгэрэн үдэ холимог тэжээл буйлуулааг предприятиен түсбэртэ шалгалт эхээр дээшлэгүгэй байна бшуу. Жэл соо 46 мянган тонно тинимэ тэжээл бэлдэхэдэ. Энэнтэй тон бага болоно бшуу. Республикын хилэмэной продуктуудай управленишан халаа КПСС-эй ЦК-тай июлин Пленумай шийдхэбэринүүдэ шухалта тошолол хэжэ уялгатай байна.

Республикын худөө ажахые саашан хүтжөөхэ асуудалнууд тухай тогтоходо, худөө ажахын эрэм наухын үрвэ тухай тэмлэгзөгүлэ аргагүй. Сабшалан найжаруулаха гурим тогтохонгоой, хониний үлжэр найжаруулахагай, мүн бусад асуудалны амсалтатайгаар шийдэхэ нэбтүүрүлгэнэй үндэгэ эйдэлхэ шухала. Ардмалта худөөгэй ажаллаа халуун баясхан үлжээлэ байха. Гэхэтэй хамта науца эмхи зургаанууд үшөөл шухала, шийдэхэ манартай олон асуудалнууды бээтээхэ байна бшуу.

Худөө ажахын материално-техникэ баазы саашан улам бэхжүүлэхэ асуудалнууд 1971—1975 онуудта манай республикын ардай ажахые хүтжөөхэ түсбэртэ проект соо нумина эзлэхэ байнанишан мэдэхэ. Энэ асуудалнууд мүнөө шэнэжэлэгдэхэ байха.

Худөө ногауудта барилгын худалмэринишан улам эхээр гэгээлжэ байна. Ушар нймөөнэ "Бурятцелинстрой" трестинишан "Бурятмехколхозстрой" нэгдэлэй үйлдэбэ

ГУНГАР намга оройдоол хоёр наа ахынгаа, миний үзвэггүй эхлэн, мэдлэн байдаг. Тиймээс тэд түүнд намда холбоо заагаар шалдаг, яагаад яахын хэлжээ, ойлгоогүй миний ойлголтыг оролдож байдагын гайхалтай бичь бээ даа.

Удаан сар соо уулзаагүй яаханаа үнэгэрлэн намар Шоньхэтэ тохсонойгоо үйлсэлэ тэрээнтэй золгодошгобо. Хүдэр сагаан үүдэн шүдүүдээ харуулан: — Үү, энэ хүн гэгтэ хаанаа бичь болохоо гэжээ? — гэж лас лас доруунаар энээгээ, гарьемни ахдаа.

— Зай, гэр бүл болоо гүш даа, али үнөөхил ганс бэе, талын гооцуул зандаал яанаа гүш? — гэж Гунгар шэг шаран, хубсаемни анхаралтай харсаараа шэрээд орхио.

Хүнийн гэгтэ бахардуулжа асуудал табигар зангын хубилаагүй, марьяагаа эхлэн томо бөөдөн энэ аялгын бүрн тараанч мэтэ байв. Тийн харюемни хүлээшгүйгэй: — Бүрүүгэйгээ бэлээрнээ гарагдахгүйгэй наа, хаагуур яагуур юу хэв яажыгшиш дуулаж байгшад даа, — гэж тэрэнтэй ошохо аяга сэл уужа гархыемни Гунгар дурдахаа.

Тарья хуралын дүүржээ, малшадай үблжөөндөө буугаад байсан үе нэн. Энэ хаада хүдөөтэй зон амарха заблатай болоодхдог. Магазин, столово гэхэ зэргэн олоной хүдэй газаруудад ажалалхы, гоёсонгыне хубсаатай гүбүүдэй халгалхан элбэгжээдэг. Эдэ холын бэлээрнүүдээ эрэн малшад ямар нэгэн шалтагаар тохсон эрхэн аад, бүрн хабарнаа гү, али үбнээд орохо саргаа уулзаагүй хүтээд золгомо, мүнөө үблжөөнэй хэр зэргэ үнэгэрхэ тухайда хоёрэлдээр, хундаганууды мургэдүүлжээ, нилээд зориг оройхойнууд янаад гэжээ.

Олохон танилдуудаа тэдэн соо обээрхо, миний удаарха янзатай байхада, Гунгар гарнаа ястүүгээр хүтэлж: — Дүүгү садаан шонь нэгэн эдэн үдэн болотор энээд обээрхо даа... Бидаад зон, — гэжээ хэлбээ.

Гунгар хайн түбхишлэн, юмзэний урда нилээд оройн хүн байба. Гэртэн шээ залгалаа баригдажа, хашаа доторхын нилээд үй-таранхай. Умысын малай байрда хашаа баригданы уужам сарай доро тэрэгтэй шоньж мотонхил харгандан. Хэдэн жэлдэ хүрхэ сажанлагданы түлээний саана, сарайн шээ дарансаа орой дээр, томохог хүрнин юрчуу дагтайна.

— Хүндхэн гартай, хатууд ээн байлш даа, — гэжээ Гунгарай мурьшч ташабаб. Гунгарта эдэ үгэнүүднэй найшагдаба янзатан: — Ажаллаха залхуураагүй хүн мүнөө сагтаа юмдэ муу байха гэжээб, зүб бээ? — гэжээ удхалан дуугарба. — Энэ зүналгайнтаа гэрэй арда дуулаанай үедэ тобо, мяха хээд байха погреб малзуулаха гэсэн тусэбтэй аад, бүтэбгүй. Мүнөөш зон эхэл залхуу болононхой гэжээ даа. Үнөөхи Бадмые ханаа гүбни даа? Яндан лэ амитан болохо ябаан хэбэртэй агша. Энэ хабарнаа тэрээдлш хэлжээ аадааби. Үгн даа, шортөө, Түбөөрөөшье гомдохоохой байхан хүн үш.

Гунгар анхан өдөөржээ, юмзэний оншо ахаае олоод орхидооо бэрх, гүбэлгэн хубүүн юм нэн. Нага гүбэлгэ бүрээ борожохо, нонанан харбайнаа алахаагүй хатуу бабартай эрэ болохо ябаан янзатай.

Гунгарай намган гэртээ үгы байба. Тэдэнэй арбаад хүржээ ябаан хубүүн үдэн талдааа хутагаар болоо зуража хуунааа хүл дээрээ бодож, мандаа үл гарган: — Сайн, — гэж мэндэшлэхэдмэйн томоотойгоор харюусаад, субана тайлахыемни хүлээгээд, үлгээдэ абаашиа үлгээб. — Малаа уналаа гүт? — гэжээ эсэгтэй асууба. Дүүргэн хан-

роуень дуулахадаа Гунгар сонхора догдулжээ, малайнгаа байра тээш нилээд хорьлаба. — Тэрэ хашартага Базарай буусаааа ерөнх үбнэ үгээд байбты. Өөдөлжгүй яндан мал байханаа наага гү. — Гунгар дугаржа ябаад эдээ бэлдэжээ хилбэ. — Юрээдөө, энэ үхбүүд мал адууанда амарые дүүргүй, саашаа хашаал зон болохо юмдэ ааб даа. Энэ Доржиде шадахаал зэргээрээ заабариллашаб. Эхэ гэжэ юмзээ наажаа нэгэ нула амитан болоогүй юм наань гэжэ наанаа зобоходол гэжээ. — гэжэ хубүүн гэжээ эрбээб. — Мүнөөдэр хэдэе абаба? — Дурбэ, — гэбэ хубүүннин. — Юугээр гэжээб? — Арифметикээр... — Этэхгүй, гурбануудые гэгтэ энэд асарха, нимэ сагта, нимэ бэйлэд дээр бидэ хурахан наа, аад табан зуун түхүргэй салитай, персоналия машинатай хүнүүдэ лаб лэ мүнөө байха бэлэбди, —

туулад лэ байман. Бүхали зунаара хэдэ шинээн зобобо гэжээб. Хэдэ дахин хүндэ мэхэдүү-нэше гэжээб? Тэрэ яндуул Бадмые наа, туна эрхлэхэ шорпа харуулад байха юм ха юм, — гэжэ Гунгар ехэл гомодонш шарантай болохо, нөөл хайралтайгаар хардагад болшобо. — Хэлыш даа, гасалангаа, Гунгар Туналха шадаха байлал, шадалаара болоно бээбэ. — Үнэн нүхэд, нимэл байхал даа! Заримашуул нүхэдбид гэжэ ябажа гүйлэхэ. Сэлмэг үдэр хүл доогуурини оролдоод, бүрхэ болохоо хараа «бараннинныне бай-хэгүй. Нүхэд бэлэ, ёшотойл нүү-дэрнүүд! — Гунгар гартаа хараа-гаа абаба. — Зай! Уулзанахай-гүй! Бари, бари! Абдар соомнай үшөө нэгэн олдошходооные боло-хо...

Уубадни, Гунгар самсынгаа шагтануудые тайлажа, энгэрээ сэлбэ. Столонойгоо нугалга соо-хоо намрсоо гаргажа, намда за-лаад, шиндэнги башээр өөртөө

нье намда тиймэ хабшууханаар үзэгдөөд, шэрдэгдэн дүүдэ па-лахануудын орой дээрээмин даража байналда досоомни ая-гүйнэг сааналаа нэгэ хүйтэн ша-нартай болошхоходол гэжээб. Орой намарай наран, хэзээ нэн ха нэм ба, шапалдаан Гунгар бидэ хоорье хүлээхыне бэшэ, үл-дөөрнөөнхөө хэрэгтэ яарнаа ба-руун хойтохи хйрануудамнай оройн саагуур шургашаба. Шэнэ-нэтэ тохсонимнай гудамжанууд бэлээрнээ бусанан үнээ мал-нуудай үгэнээдлээгээр, мөөрлэд-дөөр соностожо, эндэ тэндэ гэрэй эзэн эхнэрнүүдэй «наа, нэшэ» гэдэхэ, ябаган үүдэнүүдэй тайл-даха хаагдаха эли болоодхино. Гунгарай хашаатай үүдэндэ хаша-рагтай томо эрэгшэ үнээш бич-дөөд, эдэдээ ооглохо, шүүд бай-са нөөл уншаратайгаар мөөрнээ. — Зай, бишни нимэрхүү бай-далтай, нимэл хүн байна гэжээб, сэхынэ хэлэхэдэ, тингээд нэгэ нимэ намданин хэлэхэ юмзэмин нимэл байнал даа, — гэжэ Гунгар тугаар энүүдэгдээ, орхигдошонд архиаа урданин дэтүүлээб. Тин-гээд мүнөөхи өөрынгөө хундага соо архи аялгажа, үнэгтэй сэнтай тамхила носообо.

— Зай, хэрэгшин юун байгаа юм даа? — Өөдэтэйш юмэ бэлэ даа... Тээд лэ хүн гэжээшин оройдош тулоур юмзээб бээ зобохоо яба-даг. Намда эзлени юушынэ бэлэ даа. Газарташ хэлтээ наань, зөө-рэй гэжэ бодохоор ябана бэлэ ёшотойш. — Юун бэ даа тэрэшин, Гун-гар? — Холодийлик... Хоёр зуу га-рата... «Вирсо»... — Гунгарай шогын хубилаад, гүрөөнэ марья-нан хүнэй мангтай урдаанаа хара-шоод хууба. — Өөрөөшье ойлгонгүй ханаа ал-дажархибаб. Урда табигданан ар-хитай станкиннэе хооллобо. Ша-рахан хуртааха мяхынэ жажал-баб. Үнэгтэй тамхиннаань үшөө нэ-гые носообо.

Гунгар амьсэм харахан зандаа абяагүйл хууба. — Хүлээтэ үбшэнгөөр нэрбүүдэгд-энэ хүнэй шэгтэй болошонд шуртан шарбар үнэгтэй түхэр-рэн нилээднэ намые сүмээрэ сорьёорхойхо байналда ялааза-на. — Нанан соогоо бид олон үхэл хаража үзэлбиш. Ушөөл амилд хүнэй арна янханда өөрынгөө са-раа тамгые яашагүй элээр орхихо шаладаг байныне наань, болотор сагайгаа дуталы мэдэнш шенги сүсэгтэй өвдэл улам хурсаар га-лаа бадарган, хүнэй сэдхэл соогоо абажа ябаан бүхэ болдые ха-руулжа шададаг шаднэйнэ гай-халтай. — Мүнөө энэ Гунгарай адалай нилээд соо энэ ёнын эли үзэгдэ-бүгыншье, сэхэ урданаан хараад хуушан бэрхэтэй болохо, харса-ня сонхо руу эжэлүүдгүй бол-шо.

— Энэ үдэ мүнөөхи эрэгшэ үнээ-нэйн тугалаа хүүхүлжэ байхы-нэ обээржорхойбо. — Гунгар, үнэгнтэй хүүхүлжэ байна. — Юун?! Үнэгн?! — Гунгар хууришаа нуга харайжа бодошбо. Хүүхүлжэ ооглоношин, тэрэнэ гэгтээ байбагүй. Хараал табиад, модо мургөггүй, газашаа тэрэ гүйдлээрэ гаршаба. — Вунуухан хубсалаад, Гунгарай-ханаа гарабаб. Гунгар хашаа соо-гоо тугалаа хүтээлэхэй, намые обээрхо сүлөөгүй, хараал табин, сүхэ гүр руун гамгүй үдхэлээ. Эхэ тээшэ бин хүүсөөр тэгүү-лэн тугалай хоолойд дээрэн байл-дэргэ орошонхой, аманнаан эхлэ амтан умдан хүн хоһөөтэй саларилган. Гунгарай томо саб-шин хуа доро унаа. — Ингээд лэ хүүхэ, нилээд лэ хүүхэ гэжэ лэ хүүхэ хэлэгүй багаан адалгусан түрэлтэй ойлгохо байналда тэрэ зандаана. — Би абадалаа түргэдөөд, хашаа-гайн үүдэ яаралтай хаяжа, зон, хүндөөрөө уулзахаа ярабаб.

Уубадни, Гунгар самсынгаа шагтануудые тайлажа, энгэрээ сэлбэ. Столонойгоо нугалга соо-хоо намрсоо гаргажа, намда за-лаад, шиндэнги башээр өөртөө

нье намда тиймэ хабшууханаар үзэгдөөд, шэрдэгдэн дүүдэ па-лахануудын орой дээрээмин даража байналда досоомни ая-гүйнэг сааналаа нэгэ хүйтэн ша-нартай болошхоходол гэжээб. Орой намарай наран, хэзээ нэн ха нэм ба, шапалдаан Гунгар бидэ хоорье хүлээхыне бэшэ, үл-дөөрнөөнхөө хэрэгтэ яарнаа ба-руун хойтохи хйрануудамнай оройн саагуур шургашаба. Шэнэ-нэтэ тохсонимнай гудамжанууд бэлээрнээ бусанан үнээ мал-нуудай үгэнээдлээгээр, мөөрлэд-дөөр соностожо, эндэ тэндэ гэрэй эзэн эхнэрнүүдэй «наа, нэшэ» гэдэхэ, ябаган үүдэнүүдэй тайл-даха хаагдаха эли болоодхино. Гунгарай хашаатай үүдэндэ хаша-рагтай томо эрэгшэ үнээш бич-дөөд, эдэдээ ооглохо, шүүд бай-са нөөл уншаратайгаар мөөрнээ. — Зай, бишни нимэрхүү бай-далтай, нимэл хүн байна гэжээб, сэхынэ хэлэхэдэ, тингээд нэгэ нимэ намданин хэлэхэ юмзэмин нимэл байнал даа, — гэжэ Гунгар тугаар энүүдэгдээ, орхигдошонд архиаа урданин дэтүүлээб. Тин-гээд мүнөөхи өөрынгөө хундага соо архи аялгажа, үнэгтэй сэнтай тамхила носообо.

— Зай, хэрэгшин юун байгаа юм даа? — Өөдэтэйш юмэ бэлэ даа... Тээд лэ хүн гэжээшин оройдош тулоур юмзээб бээ зобохоо яба-даг. Намда эзлени юушынэ бэлэ даа. Газарташ хэлтээ наань, зөө-рэй гэжэ бодохоор ябана бэлэ ёшотойш. — Юун бэ даа тэрэшин, Гун-гар? — Холодийлик... Хоёр зуу га-рата... «Вирсо»... — Гунгарай шогын хубилаад, гүрөөнэ марья-нан хүнэй мангтай урдаанаа хара-шоод хууба. — Өөрөөшье ойлгонгүй ханаа ал-дажархибаб. Урда табигданан ар-хитай станкиннэе хооллобо. Ша-рахан хуртааха мяхынэ жажал-баб. Үнэгтэй тамхиннаань үшөө нэ-гые носообо.

Гунгар амьсэм харахан зандаа абяагүйл хууба. — Хүлээтэ үбшэнгөөр нэрбүүдэгд-энэ хүнэй шэгтэй болошонд шуртан шарбар үнэгтэй түхэр-рэн нилээднэ намые сүмээрэ сорьёорхойхо байналда ялааза-на. — Нанан соогоо бид олон үхэл хаража үзэлбиш. Ушөөл амилд хүнэй арна янханда өөрынгөө са-раа тамгые яашагүй элээр орхихо шаладаг байныне наань, болотор сагайгаа дуталы мэдэнш шенги сүсэгтэй өвдэл улам хурсаар га-лаа бадарган, хүнэй сэдхэл соогоо абажа ябаан бүхэ болдые ха-руулжа шададаг шаднэйнэ гай-халтай. — Мүнөө энэ Гунгарай адалай нилээд соо энэ ёнын эли үзэгдэ-бүгыншье, сэхэ урданаан хараад хуушан бэрхэтэй болохо, харса-ня сонхо руу эжэлүүдгүй бол-шо.

— Энэ үдэ мүнөөхи эрэгшэ үнээ-нэйн тугалаа хүүхүлжэ байхы-нэ обээржорхойбо. — Гунгар, үнэгнтэй хүүхүлжэ байна. — Юун?! Үнэгн?! — Гунгар хууришаа нуга харайжа бодошбо. Хүүхүлжэ ооглоношин, тэрэнэ гэгтээ байбагүй. Хараал табиад, модо мургөггүй, газашаа тэрэ гүйдлээрэ гаршаба. — Вунуухан хубсалаад, Гунгарай-ханаа гарабаб. Гунгар хашаа соо-гоо тугалаа хүтээлэхэй, намые обээрхо сүлөөгүй, хараал табин, сүхэ гүр руун гамгүй үдхэлээ. Эхэ тээшэ бин хүүсөөр тэгүү-лэн тугалай хоолойд дээрэн байл-дэргэ орошонхой, аманнаан эхлэ амтан умдан хүн хоһөөтэй саларилган. Гунгарай томо саб-шин хуа доро унаа. — Ингээд лэ хүүхэ, нилээд лэ хүүхэ гэжэ лэ хүүхэ хэлэгүй багаан адалгусан түрэлтэй ойлгохо байналда тэрэ зандаана. — Би абадалаа түргэдөөд, хашаа-гайн үүдэ яаралтай хаяжа, зон, хүндөөрөө уулзахаа ярабаб.

Уубадни, Гунгар самсынгаа шагтануудые тайлажа, энгэрээ сэлбэ. Столонойгоо нугалга соо-хоо намрсоо гаргажа, намда за-лаад, шиндэнги башээр өөртөө

нье намда тиймэ хабшууханаар үзэгдөөд, шэрдэгдэн дүүдэ па-лахануудын орой дээрээмин даража байналда досоомни ая-гүйнэг сааналаа нэгэ хүйтэн ша-нартай болошхоходол гэжээб. Орой намарай наран, хэзээ нэн ха нэм ба, шапалдаан Гунгар бидэ хоорье хүлээхыне бэшэ, үл-дөөрнөөнхөө хэрэгтэ яарнаа ба-руун хойтохи хйрануудамнай оройн саагуур шургашаба. Шэнэ-нэтэ тохсонимнай гудамжанууд бэлээрнээ бусанан үнээ мал-нуудай үгэнээдлээгээр, мөөрлэд-дөөр соностожо, эндэ тэндэ гэрэй эзэн эхнэрнүүдэй «наа, нэшэ» гэдэхэ, ябаган үүдэнүүдэй тайл-даха хаагдаха эли болоодхино. Гунгарай хашаатай үүдэндэ хаша-рагтай томо эрэгшэ үнээш бич-дөөд, эдэдээ ооглохо, шүүд бай-са нөөл уншаратайгаар мөөрнээ. — Зай, бишни нимэрхүү бай-далтай, нимэл хүн байна гэжээб, сэхынэ хэлэхэдэ, тингээд нэгэ нимэ намданин хэлэхэ юмзэмин нимэл байнал даа, — гэжэ Гунгар тугаар энүүдэгдээ, орхигдошонд архиаа урданин дэтүүлээб. Тин-гээд мүнөөхи өөрынгөө хундага соо архи аялгажа, үнэгтэй сэнтай тамхила носообо.

— Зай, хэрэгшин юун байгаа юм даа? — Өөдэтэйш юмэ бэлэ даа... Тээд лэ хүн гэжээшин оройдош тулоур юмзээб бээ зобохоо яба-даг. Намда эзлени юушынэ бэлэ даа. Газарташ хэлтээ наань, зөө-рэй гэжэ бодохоор ябана бэлэ ёшотойш. — Юун бэ даа тэрэшин, Гун-гар? — Холодийлик... Хоёр зуу га-рата... «Вирсо»... — Гунгарай шогын хубилаад, гүрөөнэ марья-нан хүнэй мангтай урдаанаа хара-шоод хууба. — Өөрөөшье ойлгонгүй ханаа ал-дажархибаб. Урда табигданан ар-хитай станкиннэе хооллобо. Ша-рахан хуртааха мяхынэ жажал-баб. Үнэгтэй тамхиннаань үшөө нэ-гые носообо.

Гунгар амьсэм харахан зандаа абяагүйл хууба. — Хүлээтэ үбшэнгөөр нэрбүүдэгд-энэ хүнэй шэгтэй болошонд шуртан шарбар үнэгтэй түхэр-рэн нилээднэ намые сүмээрэ сорьёорхойхо байналда ялааза-на. — Нанан соогоо бид олон үхэл хаража үзэлбиш. Ушөөл амилд хүнэй арна янханда өөрынгөө са-раа тамгые яашагүй элээр орхихо шаладаг байныне наань, болотор сагайгаа дуталы мэдэнш шенги сүсэгтэй өвдэл улам хурсаар га-лаа бадарган, хүнэй сэдхэл соогоо абажа ябаан бүхэ болдые ха-руулжа шададаг шаднэйнэ гай-халтай. — Мүнөө энэ Гунгарай адалай нилээд соо энэ ёнын эли үзэгдэ-бүгыншье, сэхэ урданаан хараад хуушан бэрхэтэй болохо, харса-ня сонхо руу эжэлүүдгүй бол-шо.

— Энэ үдэ мүнөөхи эрэгшэ үнээ-нэйн тугалаа хүүхүлжэ байхы-нэ обээржорхойбо. — Гунгар, үнэгнтэй хүүхүлжэ байна. — Юун?! Үнэгн?! — Гунгар хууришаа нуга харайжа бодошбо. Хүүхүлжэ ооглоношин, тэрэнэ гэгтээ байбагүй. Хараал табиад, модо мургөггүй, газашаа тэрэ гүйдлээрэ гаршаба. — Вунуухан хубсалаад, Гунгарай-ханаа гарабаб. Гунгар хашаа соо-гоо тугалаа хүтээлэхэй, намые обээрхо сүлөөгүй, хараал табин, сүхэ гүр руун гамгүй үдхэлээ. Эхэ тээшэ бин хүүсөөр тэгүү-лэн тугалай хоолойд дээрэн байл-дэргэ орошонхой, аманнаан эхлэ амтан умдан хүн хоһөөтэй саларилган. Гунгарай томо саб-шин хуа доро унаа. — Ингээд лэ хүүхэ, нилээд лэ хүүхэ гэжэ лэ хүүхэ хэлэгүй багаан адалгусан түрэлтэй ойлгохо байналда тэрэ зандаана. — Би абадалаа түргэдөөд, хашаа-гайн үүдэ яаралтай хаяжа, зон, хүндөөрөө уулзахаа ярабаб.

Уубадни, Гунгар самсынгаа шагтануудые тайлажа, энгэрээ сэлбэ. Столонойгоо нугалга соо-хоо намрсоо гаргажа, намда за-лаад, шиндэнги башээр өөртөө

нье намда тиймэ хабшууханаар үзэгдөөд, шэрдэгдэн дүүдэ па-лахануудын орой дээрээмин даража байналда досоомни ая-гүйнэг сааналаа нэгэ хүйтэн ша-нартай болошхоходол гэжээб. Орой намарай наран, хэзээ нэн ха нэм ба, шапалдаан Гунгар бидэ хоорье хүлээхыне бэшэ, үл-дөөрнөөнхөө хэрэгтэ яарнаа ба-руун хойтохи хйрануудамнай оройн саагуур шургашаба. Шэнэ-нэтэ тохсонимнай гудамжанууд бэлээрнээ бусанан үнээ мал-нуудай үгэнээдлээгээр, мөөрлэд-дөөр соностожо, эндэ тэндэ гэрэй эзэн эхнэрнүүдэй «наа, нэшэ» гэдэхэ, ябаган үүдэнүүдэй тайл-даха хаагдаха эли болоодхино. Гунгарай хашаатай үүдэндэ хаша-рагтай томо эрэгшэ үнээш бич-дөөд, эдэдээ ооглохо, шүүд бай-са нөөл уншаратайгаар мөөрнээ. — Зай, бишни нимэрхүү бай-далтай, нимэл хүн байна гэжээб, сэхынэ хэлэхэдэ, тингээд нэгэ нимэ намданин хэлэхэ юмзэмин нимэл байнал даа, — гэжэ Гунгар тугаар энүүдэгдээ, орхигдошонд архиаа урданин дэтүүлээб. Тин-гээд мүнөөхи өөрынгөө хундага соо архи аялгажа, үнэгтэй сэнтай тамхила носообо.

— Зай, хэрэгшин юун байгаа юм даа? — Өөдэтэйш юмэ бэлэ даа... Тээд лэ хүн гэжээшин оройдош тулоур юмзээб бээ зобохоо яба-даг. Намда эзлени юушынэ бэлэ даа. Газарташ хэлтээ наань, зөө-рэй гэжэ бодохоор ябана бэлэ ёшотойш. — Юун бэ даа тэрэшин, Гун-гар? — Холодийлик... Хоёр зуу га-рата... «Вирсо»... — Гунгарай шогын хубилаад, гүрөөнэ марья-нан хүнэй мангтай урдаанаа хара-шоод хууба. — Өөрөөшье ойлгонгүй ханаа ал-дажархибаб. Урда табигданан ар-хитай станкиннэе хооллобо. Ша-рахан хуртааха мяхынэ жажал-баб. Үнэгтэй тамхиннаань үшөө нэ-гые носообо.

Гунгар амьсэм харахан зандаа абяагүйл хууба. — Хүлээтэ үбшэнгөөр нэрбүүдэгд-энэ хүнэй шэгтэй болошонд шуртан шарбар үнэгтэй түхэр-рэн нилээднэ намые сүмээрэ сорьёорхойхо байналда ялааза-на. — Нанан соогоо бид олон үхэл хаража үзэлбиш. Ушөөл амилд хүнэй арна янханда өөрынгөө са-раа тамгые яашагүй элээр орхихо шаладаг байныне наань, болотор сагайгаа дуталы мэдэнш шенги сүсэгтэй өвдэл улам хурсаар га-лаа бадарган, хүнэй сэдхэл соогоо абажа ябаан бүхэ болдые ха-руулжа шададаг шаднэйнэ гай-халтай. — Мүнөө энэ Гунгарай адалай нилээд соо энэ ёнын эли үзэгдэ-бүгыншье, сэхэ урданаан хараад хуушан бэрхэтэй болохо, харса-ня сонхо руу эжэлүүдгүй бол-шо.

— Энэ үдэ мүнөөхи эрэгшэ үнээ-нэйн тугалаа хүүхүлжэ байхы-нэ обээржорхойбо. — Гунгар, үнэгнтэй хүүхүлжэ байна. — Юун?! Үнэгн?! — Гунгар хууришаа нуга харайжа бодошбо. Хүүхүлжэ ооглоношин, тэрэнэ гэгтээ байбагүй. Хараал табиад, модо мургөггүй, газашаа тэрэ гүйдлээрэ гаршаба. — Вунуухан хубсалаад, Гунгарай-ханаа гарабаб. Гунгар хашаа соо-гоо тугалаа хүтээлэхэй, намые обээрхо сүлөөгүй, хараал табин, сүхэ гүр руун гамгүй үдхэлээ. Эхэ тээшэ бин хүүсөөр тэгүү-лэн тугалай хоолойд дээрэн байл-дэргэ орошонхой, аманнаан эхлэ амтан умдан хүн хоһөөтэй саларилган. Гунгарай томо саб-шин хуа доро унаа. — Ингээд лэ хүүхэ, нилээд лэ хүүхэ гэжэ лэ хүүхэ хэлэгүй багаан адалгусан түрэлтэй ойлгохо байналда тэрэ зандаана. — Би абадалаа түргэдөөд, хашаа-гайн үүдэ яаралтай хаяжа, зон, хүндөөрөө уулзахаа ярабаб.

Уубадни, Гунгар самсынгаа шагтануудые тайлажа, энгэрээ сэлбэ. Столонойгоо нугалга соо-хоо намрсоо гаргажа, намда за-лаад, шиндэнги башээр өөртөө

нье намда тиймэ хабшууханаар үзэгдөөд, шэрдэгдэн дүүдэ па-лахануудын орой дээрээмин даража байналда досоомни ая-гүйнэг сааналаа нэгэ хүйтэн ша-нартай болошхоходол гэжээб. Орой намарай наран, хэзээ нэн ха нэм ба, шапалдаан Гунгар бидэ хоорье хүлээхыне бэшэ, үл-дөөрнөөнхөө хэрэгтэ яарнаа ба-руун хойтохи хйрануудамнай оройн саагуур шургашаба. Шэнэ-нэтэ тохсонимнай гудамжанууд бэлээрнээ бусанан үнээ мал-нуудай үгэнээдлээгээр, мөөрлэд-дөөр соностожо, эндэ тэндэ гэрэй эзэн эхнэрнүүдэй «наа, нэшэ» гэдэхэ, ябаган үүдэнүүдэй тайл-даха хаагдаха эли болоодхино. Гунгарай хашаатай үүдэндэ хаша-рагтай томо эрэгшэ үнээш бич-дөөд, эдэдээ ооглохо, шүүд бай-са нөөл уншаратайгаар мөөрнээ. — Зай, бишни нимэрхүү бай-далтай, нимэл хүн байна гэжээб, сэхынэ хэлэхэдэ, тингээд нэгэ нимэ намданин хэлэхэ юмзэмин нимэл байнал даа, — гэжэ Гунгар тугаар энүүдэгдээ, орхигдошонд архиаа урданин дэтүүлээб. Тин-гээд мүнөөхи өөрынгөө хундага соо архи аялгажа, үнэгтэй сэнтай тамхила носообо.

— Зай, хэрэгшин юун байгаа юм даа? — Өөдэтэйш юмэ бэлэ даа... Тээд лэ хүн гэжээшин оройдош тулоур юмзээб бээ зобохоо яба-даг. Намда эзлени юушынэ бэлэ даа. Газарташ хэлтээ наань, зөө-рэй гэжэ бодохоор ябана бэлэ ёшотойш. — Юун бэ даа тэрэшин, Гун-гар? — Холодийлик... Хоёр зуу га-рата... «Вирсо»... — Гунгарай шогын хубилаад, гүрөөнэ марья-нан хүнэй мангтай урдаанаа хара-шоод хууба. — Өөрөөшье ойлгонгүй ханаа ал-дажархибаб. Урда табигданан ар-хитай станкиннэе хооллобо. Ша-рахан хуртааха мяхынэ жажал-баб. Үнэгтэй тамхиннаань үшөө нэ-гые носообо.

Гунгар амьсэм харахан зандаа абяагүйл хууба. — Хүлээтэ үбшэнгөөр нэрбүүдэгд-энэ хүнэй шэгтэй болошонд шуртан шарбар үнэгтэй түхэр-рэн нилээднэ намые сүмээрэ сорьёорхойхо байналда ялааза-на. — Нанан соогоо бид олон үхэл хаража үзэлбиш. Ушөөл амилд хүнэй арна янханда өөрынгөө са-раа тамгые яашагүй элээр орхихо шаладаг байныне наань, болотор сагайгаа дуталы мэдэнш шенги сүсэгтэй өвдэл улам хурсаар га-лаа бадарган, хүнэй сэдхэл соогоо абажа ябаан бүхэ болдые ха-руулжа шададаг шаднэйнэ гай-халтай. — Мүнөө энэ Гунгарай адалай нилээд соо энэ ёнын эли үзэгдэ-бүгыншье, сэхэ урданаан хараад хуушан бэрхэтэй болохо, харса-ня сонхо руу эжэлүүдгүй бол-шо.

— Энэ үдэ мүнөөхи эрэгшэ үнээ-нэйн тугалаа хүүхүлжэ байхы-нэ обээржорхойбо. — Гунгар, үнэгнтэй хүүхүлжэ байна. — Юун?! Үнэгн?! — Гунгар хууришаа нуга харайжа бодошбо. Хүүхүлжэ ооглоношин, тэрэнэ гэгтээ байбагүй. Хараал табиад, модо мургөггүй, газашаа тэрэ гүйдлээрэ гаршаба. — Вунуухан хубсалаад, Гунгарай-ханаа гарабаб. Гунгар хашаа соо-гоо тугалаа хүтээлэхэй, намые обээрхо сүлөөгүй, хараал табин, сүхэ гүр руун гамгүй үдхэлээ. Эхэ тээшэ бин хүүсөөр тэгүү-лэн тугалай хоолойд дээрэн байл-дэргэ орошонхой, аманнаан эхлэ амтан умдан хүн хоһөөтэй саларилган. Гунгарай томо саб-шин хуа доро унаа. — Ингээд лэ хүүхэ, нилээд лэ хүүхэ гэжэ лэ хүүхэ хэлэгүй багаан адалгусан түрэлтэй ойлгохо байналда тэрэ зандаана. — Би абадалаа түргэдөөд, хашаа-гайн үүдэ яаралтай хаяжа, зон, хүндөөрөө уулзахаа ярабаб.

Оройной кинофильм «Освобождение» гэжэ кинофильм түүрүүшын хоёр фотозурвалж — «Огненная дуга» «Прогнев» харуулжа эхилээ.

Мүнөө үедэ россей Юрий Озеров үлгээдэнэй үргэлжэл Углов «Витва за Берлин» хөрвөн хөн фильм буудай зал эхилээ.

ЗУРАГ ДЭЭНХЭ «Берлинское сражение» үйлэн үзэн А. С. Советск офидер — В. Ц. ор Цветаевый артист Николай Артин, немецк солиеролие ГДР-эй артист Ингольф Горгес сэдхэнэ. ТАСС-ай фотозурвалж.

А Х Ы Н АЙМАГТА АНШАЛГАДА ГАРАБА 5-дахн «Б» классай барха 17 хурагцад жэлэй дун гаргахаа, түүрү хуури эзэллэн байгаа. — Хэлы тингэбшье, худалдаа наймаанай эмхи зургануудай ажал хүдээлөөдэ горитойхоо тугуу дундуудай унаршаа. Эдэе хоолой зүйлүүд багаар асаргадана, — гэжэ депутат тэмдэглэдэнэ.

СОМСОВЕДЭЙ СЕССИ Баруун Голэй сомоний Советэй сесси Монголын тохондо зарлагдажа, колхозуудта техникэ аналгалта тухай асуудал эшбэн хэлээдэб. Эндэхэлш С. Д. Бадланов, В. Д. Иванов, мун үгэ хэлэн депутатудуу бүлгэй жэлүүдтэ «Улаан-Аха